

/ а. Б. // Наше життя. – Авгсбург. – 25 березня 1947. – Ч. 11. – С. 5. 8. Волчук Р. Спомини з повосенної Австрії та Німеччини / Р. Волчук. – К.: Критика, 2004. – 143 с. 9. Б. а. Елетротехнічний відділ технічної школи в Авгсбурзі / а. Б. // Наше життя. – Авгсбург. – 24 липня 1946. – Ч. 50. – С. 4. 10. О. Р. Український елетротехнікум / Р. О. // Українські вісті. – 20 квітня 1950. – Ч. 32. – С. 4. 11. Іжик С. Сміх крізь сльози. Спомини з років 1939–1947 / С. Іжик. – Вінніпег: Поступ, 1961. – 207 с. 12. Нитченко Д. Від Зінькова до Мельбурну. Із хроніки мого життя / Д. Нитченко. – Мельбурн; Австралія: В-во "Байда", 1990. – 407 с. 13. Зельська І. Світлій пам'яті д-ра Р. Флонта / І. Зельська // Свобода. – 1989. Джерзі Ситі; Нью Йорк. – Ч. 97. – 25 травня. – С. 8. 14. Тарнавський Д. Електричні акумулятори. Теорія, будова, експлуатація / Д. Тарнавський. – Авгсбург: Українська книга, 1946. – 63 с. 15. Гнатовський А. Загальне городництво. Курс лекцій / А. Гнатовський. – Регенсбург; Берхтесгаден, 1947. – 80 с. 16. Панченко О. Техніка рибальства й рибництва: вид. 2-е, доп. / О. Панченко. – Регенсбург, 1947. – 140 с. 17. Суховерський М. Мої спогади / М. Суховерський. – К.: Смолоскип, 1997. – 320 с. 18. Каплистий М. Масова перекваліфікація, її стан і завдання / М. Каплистий // Вісті Українського технічно-господарського інституту. – 1947. – Регенсбург. – Ч. 3. – С. 20–24. 19. Українські поселення. Довідник. – Том СС / [А. М. Мілянч (гол. ред.), В. Н. Бандера, І. М. Гурін, В. В. Ісаїв]. – Нью Йорк: The Ukrainian Center for Social Research Inc., 1980. – 351 с. 20. Рудик С. Я. Переселення українських біженців і переміщених осіб до США та Канади після Другої світової війни: причини, особливості, наслідки (1945–1953 рр.): автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. істор. наук: спец. 07.00.02. "Всесвітня історія" / Рудик С. Я. – К., 2003. – 20 с. 21. Кедрин І. Життя – події – люди. Спомини і коментарі / І. Кедрин. – Нью Йорк: Червона Калина, 1976. – 724 с. 22. Вісті Українського технічно-господарського інституту. – 1947. – Регенсбург. – Ч. 5. – 32 с. – С. 19; Вісті Українського технічно-господарського інституту. – 1947. – Регенсбург. – Ч. 7. – 24 с. – С. 11; Вісті Українського технічно-господарського інституту. – 1947. – Регенсбург. – Ч. 8–9. – 44 с.+12 с. – С. 10.

Елена Подобед

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ И ПЕРЕКВАЛИФИКАЦИЯ УКРАИНЦЕВ В ДИПИ ЛАГЕРЯХ ЗАПАДНОЙ ГЕРМАНИИ И АВСТРИИ В 1945–1950 ГГ.

В статье проанализирована система профессионального обучения и переквалификации украинцев в лагерях перемещенных лиц Западной Германии и Австрии в 1945–1950 гг. Выяснены причины создания профессиональных школ и курсов, проанализирована динамика их функционирования. Определены формы обучения, на которых осуществлялась подготовка специалистов, продолжительность учебного процесса. Выяснено, что наибольшей популярностью пользовались курсы водителей, огородническо-садоводческие, электротехнические и автомеханические.

Ключевые слова: Дипи лагеря, профессиональные школы, профессиональные курсы, Западная Германия, Австрия.

Olena Podobyed

VOCATIONAL TRAINING AND TRAINING FOR A NEW PROFESSION OF UKRAINIANS IN THE DP CAMPS IN WEST GERMANY AND AUSTRIA IN 1945–1950

In this article system of vocational training and training for a new profession of Ukrainians in the camps of displaced persons in West Germany and Austria in 1945–1950 are analyzed. Reasons for the creation of professional schools and courses are clarified, dynamics of their functioning are analyzed. Forms of learning, which provides training, the duration of the educational process are defined. The most popular courses of drivers, gardeners, gardening, electrical and automotive applications are clarified.

Key words: DP camps, vocational schools, vocational courses, West Germany, Austria.

УДК: 94 (470+571+73) "1946/1979"

Валерія Покляцька

ПРОТИСТОЯННЯ СРСР ТА США У 1946–1979 РР.: ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ "ОБРАЗУ ВОРОГА"

У статті охарактеризовано основні засоби формування "образу ворога" у наддержавках упродовж 1946–1979 рр., серед яких офіційна позиція влади, преса (тексти та карикатури),

кінематограф, підручники з історії. Відмічено трансформацію "образу ворога" в СРСР та США упродовж перших етапів конфронтації.

Ключові слова: СРСР, США, "образ ворога", "холодна війна", протистояння.

Невід'ємною складовою масової свідомості будь-якого суспільства є образ "іншого", який, відіграє важливу роль у формуванні самоідентифікації цього суспільства. У разі конфлікту цей образ дуже часто змінюється та набуває ворожих рис, що здійснюється усіма можливими засобами впливу на масову свідомість. Одним із прикладів такої трансформації була ситуація в СРСР та США одразу після завершення Другої світової війни, коли образ "іншого" змінився на образ "ворога". Так, у 1946 р. розпочалася "холодна війна" – глобальне протистояння між двома наддержавами, основними рисами якого стали: боротьба за сфери впливу у різних регіонах світу, гонка озброєнь, створення військово-політичних блоків, санкції в економічній та культурній сферах, а також ідеологічне протистояння.

Значна кількість дослідників дотримується точки зору, що саме ідеологічна складова відіграла найважливішу роль у тому протистоянні. Так, на думку А. Івашева, представника пострадянської історичної традиції, "холодна війна" прийняла форму ідеологічного протистояння, маючи у своїй основі геополітичні, військові та економічні причини [1]. Схожої точки зору дотримуються і дослідники з "іншого боку". Так, ключову роль ідеології у розгортанні протистояння відзначив М. Крамер: "Запекла ідеологічна прірва, поглиблення ліберального демократичного капіталізму проти марксизму-ленінізму, забезпечили вирішальний фон для Холодної війни" [2, с. 573]. У ході дослідження він прийшов до висновку, що у випадку, якби обидві країни були ліберальними демократіями, конфлікт не став би настільки воєнізованим та ворожим.

Метою цього дослідження є спроба узагальнити та охарактеризувати основні засоби формування "образу ворога" у свідомості американського та радянського суспільств упродовж 1946–1979 рр.

Цей період заслуговує на окрему увагу, тому що охоплює перші два етапи війни: розгортання біполярного протистояння та період "відлиги". Це дає змогу прослідкувати певну еволюцію у зображенні "образу ворога". Слід відзначити, що напруження між союзниками по антигітлерівській коаліції почало проявлятися одразу після Другої світової війни. Певною мірою це знайшло відображення у так званих "довгих телеграмах", які містять перші свідчення про початок загострення відносин між СРСР та США. Саме ці тексти, разом із такими подіями, як виступ Й. Сталіна (9 лютого 1946 р.), фултонська промова У. Черчилля (5 березня 1946 р.) тощо ілюструють розгортання ворожої риторики проти колишнього союзника.

Автором однієї із "довгих телеграм", написаної, як відповідь на запит Міністерства фінансів США і надісланої 22 лютого 1946 р., був радник посольства США у СРСР – Дж. Кеннан. Іншою "довгою телеграмою" вважається аналітичний огляд посла СРСР у США М. Новикова – "Зовнішня політика США у повоєнний період". Цей текст був представлений радянським послом на Паризькій мирній конференції 27 вересня 1946 р. [3, с. 120]. Обидва автори відзначили появу у наддержавках негативних настроїв проти вчорашнього союзника. Дж. Кеннан і М. Новиков висловили особисті враження, які підтверджували, що в СРСР почала формуватися міцна антиамериканська пропаганда, а в США – антирадянська.

У силу недавнього союзництва США та СРСР у Другій світовій війні, у суспільній свідомості цих держав були поширені дружнє та позитивне ставлення один до одного. Тому, у перші повоєнні роки створення негативного образу протилежної наддержави викликало значні труднощі. У пам'яті радянських громадян зберігалися згадки про високий економічний розвиток США, про їх допомогу СРСР під час світової війни американськими товарами, у яких відчувало потребу населення. Це були і продукти харчування, автопромислові товари, сільськогосподарське оснащення тощо. Окрім цього, на громадян СРСР, особливо на підлітків та молодь, значний вплив мала американська культура: джаз, фільми тощо. Російський письменник, В. Аксьонов у книзі "У пошуках сумного бєбі" (1986 р.), створеній на основі власних спогадів автора, відмічав, що "під час війни виникло стійке відчуття Америки як країни казкового багатства та щедрості. У пам'яті народу слово "Америка" пов'язано було з чудом появи смачної та поживної їжі під час військового голоду. Мішки з жовтим яєчним порошком, банки згущеного молока та шинки врятували від смерті сотні тисяч радянських дітей" [4].

Дослідники відмічають, що у свідомості американського суспільства також панували дружнє ставлення у ставленні до радянського народу як "доблесного союзника", а "дядя Джо" (Й. Сталін) викликав повагу у простих американців" [5–6]. Так, у роки Другої світової війни у засобах масової інформації поширювався доброзичливий образ Й. Сталіна із посмішкою на обличчі та люлькою для паління [7]. Усе це мало наслідком те, що у перші роки формування та поширення "образу ворога" в обох наддержавках його вплив на масову свідомість був малоефективним. Для впровадження у

думки радянських та американських громадян негативного ставлення до США та СРСР відповідно, та формування образу "головного ворога" довелося використати потужний пропагандистський апарат.

У США основна роль у формуванні "образу ворога" належала адміністрації президента та Державному департаменту [8]. Через розгортання протистояння між наддержавами виникла необхідність формувати у суспільній свідомості антирадянські настрої, для чого представники влади встановлювали зв'язки із мас-медійними структурами, які, у свою чергу, були зацікавлені у співробітництві з офіційною владою. До того ж, у 1953 р. створено Інформаційне агентство США (далі – ЮСІА) – федеральне відомство, головною функцією якого був вплив на суспільні погляди у зарубіжних країнах на підтримку зовнішньополітичних цілей США [9].

В СРСР у структурі ЦК КПРС створено відділ пропаганди та агітації, назва якого час від часу трохи змінювалася, але функції залишалися ідентичними: проведення необхідної для радянської влади "ідеологічної лінії", виховання почуття радянського патріотизму, забезпечення контролю за пропагандистською діяльністю як центральних, так і регіональних, місцевих комуністичних органів влади та об'єднань [10, с. 2]. Окрім означених завдань, цей відділ фактично відповідав і за формування у радянського населення світосприйняття щодо навколишнього світу, у тому числі й колишнього союзника у Другій світовій війні. Тому, можна стверджувати, що трансформація образу США у повоєнний період з "союзника" на "головного ворога" відбувалася саме завдяки діяльності цього відділу.

Для формування та поширення негативного образу протилежної сторони у обох наддержавках використовувалися усі можливі засоби впливу на масову свідомість громадян. Передусім, це була преса та радіо, особливо у дотелевізійну епоху, література, карикатури та плакати, пісні, кінофільми, театр тощо. Важливе значення у формуванні стереотипів у свідомості американського та радянського суспільств відіграла офіційна позиція влади, яка тиражувалася у тогочасних ЗМІ.

У США вона відображалася у виступах і промовах президентів, зовнішньополітичних доктринах, директивах Ради Національної Безпеки. У них СРСР кваліфікували як "головного ворога США", "агресора", "загарбника". Характерним прийомом було висвітлення особливостей політики США та СРСР як протистояння "добра" та "зла". Наголошуючи на тому, що мета американців – сприяння досягненню свободи всіх націй та людей, СРСР представляли як режим з кардинально "протилежними цілями та іншою концепцією життя".

Візьмемо, як приклад, інавгураційні промови американських президентів 1946–1979 рр. Кожен з них – так чи інакше згадував про СРСР. Так, Г. Трумен у своїй інавгураційній промові відмітив, що СРСР керується хибною філософією, в основі якої "обман та знуцання, злидні та тиранія" [11]. Основними рисами комунізму він виділяв: порушення прав і свобод людини, вирішення соціальної несправедливості шляхом насилля, неминучість війни через поділ світу на протилежні класи, атеїстичну політику. Д. Ейзенхауер у січні 1957 р. заявив щодо радянського керівництва: "Замисли цієї влади, темні в цілях, ясні на практиці. Вона прагне закарбувати назавжди долю тих, кого поневолила" [12]. Дж. Кеннеді у 1961 р. у своїй інавгураційній промові на втручання СРСР у справи країн Південної Америки відреагував такими словами: "Нехай всі наші сусіди знають, що ми будемо разом з ними протистояти агресії або підривній діяльності в будь-якому місці в Америці" [13]. У період міжнародної розрядки Р. Ніксон у 1969 р., відмітивши той факт, що період конфронтації змінився ерою переговорів, у той же час підкреслив, що не можна очікувати, що "всі стануть їх друзями", закликавши супротивників до "мирної конкуренції не у завоюванні територій... а у покращенні життя людини" [14, с. 280].

У СРСР офіційна позиція влади була представлена у програмах Комуністичної партії, уставі КПРС, матеріалах з'їздів та пленумів партії. Радянські лідери висували наступні звинувачення у бік США: відсутність свободи особистості (через те, що права особистості визнавалися лише за багатіями), експлуатація більшості населення, розпалення війн, підсилення зовнішньої економічної експансії, гонка озброєнь, створення американських військових баз у різних країнах світу. Про зображення США як агресивної країни представниками офіційної влади свідчать, наприклад, назви пунктів у звітних доповідях генеральних секретарів: "Імперіалістична політика сколочування агресивних блоків та розпалювання "холодної війни", "Розпад колоніальної системи імперіалізму", [15, с. 20, с.24], "Боротьба Радянського Союзу проти агресивної політики імперіалізму" [16, с. 38], "Відсіч імперіалістичній політиці агресії" [17, с. 46] тощо. Певні позитивні зміни у характеристиці США відбулися у середині 1970-х рр. Так, у доповідях на з'їздах КПРС фігурували пункти із основних напрямків міжнародної політики під такими назвами, як "Розвиток відносин з капіталістичними країнами" [18, с. 39]. Однак, ці зміни були досить обмеженими, і, незважаючи на такі багатобачуючі назви, із інформацією про встановлення контактів зі США в усіх сферах міжнародного співробітництва, радянські лідери наголошували на тому, що деякі впливові сили США продовжують закликати до збільшення гонки озброєнь тощо [18, с. 44].

"Образ ворога" у наддержавках активно втілювався і через систему освіти, особливу роль при цьому відігравали узагальнюючі праці, а також шкільні та вузівські підручники з історії. Спільним для означеної групи видань було підкреслювання експансіоністського характеру політики держави-супротивника. Так, у радянських підручниках при характеристиці зовнішньої політики США наголошувалося на прагненні до розширення своїх колоніальних володінь та встановлення політичної гегемонії у світі. США представляли як загарбника, "молодого імперіалістичного хижака" [19, с. 126]. Описуючи поширення сфери впливу США в інших країнах, постійно використовували такі характеристики, як "політика великої дубинки", "дипломатія долара", маючи на увазі військове, політичне, економічне втручання США.

У американських підручниках із всесвітньої історії СРСР представлявся аналогічно – як сторона, яка проводить агресивну політику, скеровану на розширення сфери впливу у світі та порушення міжнародного порядку. Підкреслювалося, що, радянська політика у Східній Європі становила не лише небезпеку для Західної Європи, але й загрозу для національної безпеки США. Характеризуючи зовнішньополітичну лінію СРСР, у підручниках систематично використовувалися такі фрази, як "радянська експансія", "комуністичний експансіонізм", "радянська гегемонія".

Слід відзначити, що автори означених видань не оминали й проблематику економічного розвитку один одного. Спільним можна назвати те, що у обох країнах особлива увага приділялася питанням збільшення фінансування військової сфери у державі-супротивника, давалася критична характеристика економічного устрою протилежної сторони. Так, в СРСР акцент робився на зображенні у негативному світлі монополістичного характеру американської економіки. Показовою у цьому відношенні була мета уроку на тему "Економічний розвиток США", сформульована у методичному посібнику з нової історії (9 клас, 1979 р.) для викладачів історії: "Виділити особливості процесу переходу капіталізму США у найвищу стадію: швидкі темпи монополізації, прояви паразитизму та загнивання капіталізму в епоху імперіалізму" [20, с. 120].

З іншого боку, автори американських підручників із всесвітньої історії, характеризуючи економіку СРСР, наголошували на виключно державній власності, централізованому контролі, колективізації. Підкреслювалося, що робітничі союзи контролювалися Комуністичною партією. До того ж, подавалися факти, які мали показати американським громадянам переваги вільної ринкової торгівлі та економіки США та залякати їх ситуацією в СРСР, як впровадження смертної кари за економічні злочини [21, с. 292].

Ще однією спільною рисою, притаманною узагальнюючими виданнями та підручниками із історії обох наддержав, було акцентування на невідповідності демократичним традиціям та нормам політичного та соціального устрою протилежної сторони. Річ у тому, що поняття "демократії" використовувалося в офіційній риториці та публічному просторі обох наддержав, але розумілося воно по-різному. Якщо у США демократія трактувалася у більш звичному для нас сьогодні руслі – "право вибору", "свобода слова", то в СРСР демократія дорівнювала "справедливості". Так, у радянських виданнях було поширеним акцентування на тому, що США не є демократичною країною. Автори підкреслювали, що в США, як і в інших капіталістичних країнах представники влади не переймаються становищем та умовами життя свого народу, рівнем їх культурного розвитку. Капіталістичний устрій у радянських підручниках характеризувався лише як експлуататорський, паразитичний [22, с. 281].

Автори американських видань, у свою чергу, акцент робили на тому, що СРСР – це тоталітарна держава, для якої не був притаманний політичний плюралізм. Щодо характеристики радянської влади та політичного устрою, то у США часто застосовувалися такі характерні висловлювання, як "деспотична олігархія", "тоталітарна диктатура", "тиранія", "спадкоємець російського імперіалізму" [21]. Радянське суспільство, представляли виключно як "рабське", у якому відсутні свобода вибору, слова. Наголошувалося на неодноразових політичних репресіях у СРСР, на злочинах влади. Прототип радянського суспільства порівнювали із концентраційним табором, у якому не визнавалася особистість людини, будь-хто міг бути заарештованим без здійснення злочину, покараний без рішення суду. Окрім цього, важливою складовою негативного образу СРСР були факти про проведення атеїстичної політики, знищення церков тощо [21, с. 292].

Значний вплив на думку суспільства у період "холодної війни" мав кінематограф. Фільми були одним із важливих засобів формування необхідних масових стереотипів, вони характеризуються яскравим емоційним забарвленням, впливом на підсвідомість людини. Художні стрічки спрямовували глядача на самоідентифікацію з героями фільмів. Вони спонукали відчувати симпатію до позитивних героїв – зазвичай, представників своєї країни та неприязнь до антигероїв – представників протилежної сторони.

На думку О. Федорова, одним з поширених жанрів цього періоду стали стрічки про шпигунів. Наведемо декілька прикладів [23]. Значна кількість радянських фільмів присвячена темам шпигунства, розвідки, змови ворогів ("Сліди на снігу" (1955 р.); "Тінь біля пірсу" (1955 р.); "Над

Тисою" (1958 р.). О. Федоров відмітив, що однією із поширених тем було "полювання" західних спецслужб за новими видами зброї, яку винаходили радянські учені ("Постріл в тумані" (1963 р.), "Слід в океані" (1964 р.) тощо) [23]. Також розповсюдженою у радянських фільмах була тематика співпраці американців із фашистами у повоєнній Німеччині ("Гра без правил", 1965 р.). Окрім того, у кінострічках СРСР значне місце посідала тематика засудження таких явищ, як расизм, придушення національних демократичних рухів, критика колоніальної, агресивної політики США у країнах Африки, на Кубі, у Чилі.

У американських фільмах 1946–1979 рр. тема шпигунства була також однією з основних ("Топаз", 1969 р.). Поширеною була тематика винайдення та можливого використання СРСР атомної зброї в агресивних цілях: "49-й чоловік" (1953 р.), "День, найменований Ікс" (1957 р.), "Тихий американець" (1958 р.), "Це не тест" (1962 р.). Також знімалися фільми, у яких розкривалися проблеми контролю над свідомістю, політичних вбивств, багатонаціональних змов. Так, в основі сюжету стрічки "Маньчжурський кандидат" (1962 р.) була історія про програмування американського солдата радянськими та китайськими агентами на вбивства за допомогою прихованих кадрів.

Слід відзначити, що "німецьке питання", яке було одним із проявів "холодної війни", також використовувалося у кінематографі з метою акцентування уваги глядачів на негативних діях протилежної сторони у біполярному протистоянні. Так, у американських фільмах ("Втеча зі Східного Берліну", 1962 р.), "Розірвана завіса" (1966 р.) показували недоліки та жахи країни із тоталітарним режимом, у якій скрізь були розташовані контрольно-пропускні пункти, звичним був розбій дезертирів радянської армії, намагання людей утекти за "залізну завісу" у країну свободи. В СРСР встановлення радянської влади у цій частині Німеччини зображувалося як врятування її від таємної змови американців перетворити цю державу у черговий штат США.

Одним із найбільш масових засобів формування "образу ворога" у ті часи була преса, яка істотно впливала на закріплення нею же створених стереотипів. Як вже відзначалося, у дотелевізійну епоху преса займала особливе місце в ідеологічному протистоянні, бо: по-перше, вона була потужним ресурсом поширення офіційної інформації; по-друге, преса була загально розповсюдженим і легкодоступним засобом отримання інформації. На шпальтах як американської, так і радянської преси стереотипні уявлення формувалися за допомогою тексту та візуальних зображень (карикатур, фото).

Історичним тлом зображення "образу ворога" як у радянській, так і у американській пресі були: постійна військова загроза та розширення сфери впливу наддержав на інші країни. В американській пресі у відношенні до СРСР часто використовувалися такі вирази, як "шлях до деспотизму", "тоталітаризм", "агресивна політика", аналогічно, у радянській – США фігурували, як "розпалювачі нової війни".

Ще одним засобом візуалізації образу ворога через пресу були карикатури. Візуальна пропаганда мала дуже потужний потенціал впливу на суспільство. Вона досить ефективно впливала на емоційний, почуттєвий стан читачів. Можна виділити декілька найбільш часто вживаних елементів, які використовувалися для зображення протилежної сторони. Так, дуже поширеним було застосування національних символів, як офіційних, так і неофіційних: у радянських карикатурах це була позначка "US"; символічний персонаж "дядько Сем", який втілював образ США; його вбрання, розмальоване у кольори американського прапора, а також зображення зірок та смуг. Американські карикатуристи найчастіше демонстрували головну державну емблему СРСР – серп і молот, Кремль. Одним із широкоживаних методів було ототожнення протилежної наддержави із представниками тваринного світу: так, СРСР в американських карикатурах зображувався у вигляді ведмедя, а США у радянських – у вигляді орла. Також, карикатуристи СРСР та США вдавалися до зображення різних видів військової зброї, особливо ракет.

З 1962 р., після завершення Карибської ракетної кризи, яка поставила світ перед загрозою розгортання атомної війни, у міжнародних відносинах розпочався етап так званої "розрядки". Упродовж цього періоду в основу системи міжнародних відносин покладено принцип збереження балансу сил двох наддержав, проводилися переговори зі скорочення озброєнь. Утім, незважаючи на офіційні зустрічі між лідерами наддержав, напруга та конфронтація зберігалися. "Образ ворога" набув певних пом'якшених рис, але не зникав і продовжував підтримуватися усіма засобами впливу на суспільну свідомість. Причиною тому слугувало збереження основних протиріч, що існували між СРСР та США, а також страх перед можливістю початку відкритого військового конфлікту. Так, Р. Ніксон в інаугураційній промові у 1969 р. відзначав: "ми не можемо сподіватися всіх зробити нашими друзями... Тих, хто буде нашими суперниками, ми запрошуємо до мирного змагання... Але всім тим, кому наша миролюбність видається слабкістю, не залишаймо сумнівів у тому, що ми демонструватимемо силу тією мірою, якою це нам буде потрібно, і стільки часу, скільки нам знадобиться" [14, с. 280]. У позиціях радянської влади також – поруч із закликами до мирного співіснування та проведення переговорів по скороченню озброєнь – зберігався негативний образ

США. У відношенні до них використовували такі вирази, як “хижі імперіалісти”, “агресивна природа імперіалістів”, “політика з позицій сили”, “інтервенти”. Отже, незважаючи на проголошення курсу на мирне співіснування в офіційній риторичі обох наддержав продовжувалося представлення негативного, ворожого образу протилежної сторони.

Таким чином, ідеологічна складова у “холодній війні” була однією із найважливіших та вирішальних. З початку глобального протистояння у США та СРСР розпочалося створення образу іншої наддержави як основного зовнішнього ворога. При формуванні негативного образу протилежної сторони використовувалися аналогічні засоби, а саме: офіційна позиція влади, преса (друковані тексти та карикатури), кінематограф, підручники. “Образи ворога” як у СРСР, так і у США були певною мірою віддзеркаленням один одного. Упродовж 1946–1979 рр. цей образ трансформувався під впливом зовнішньої політики наддержав та загальної міжнародної ситуації, проте він зберігався упродовж усієї “холодної війни” і відігравав одну із ключових ролей у протистоянні.

Список використаних джерел

1. Ивашев А. А. Американская стратегия психологической войны против СССР на начальном этапе холодной войны (1946–1953 гг.): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук: спец. 07.00.03 “Всеобщая история” / А. А. Ивашев. – Краснодар, 2007 – 20 с.
2. Kramer M. Ideology and the Cold War / M. Kramer // Review of International Studies. – Vol. 25. – No.4. – October, 1999. – P. 539–576.
3. Бессонова М. М. “Довгі телеграми” та початок холодної війни / М. М. Бессонова // Матеріали IV Міжнародної конференції молодих науковців “Історична наука на початку XXI століття: проблеми, минуле, сучасність, перспективи” 25–26 березня 2009 р. – Херсонський державний університет, 2009. – С. 119–120.
4. Аксенов В. П. В поисках грустного бэби: Книга об Америке / В.П. Аксенов. – М.:Текст, 1991. – 118 с. – Режим доступу: <http://www.rulit.net/books/v-poiskah-grustnogo-bebi-read-63353-3.html>.
5. Злобин Н. В. Неизвестные американские архивные материалы о выступлении У. Черчилля 5. III. 1946 / Н. В. Злобин // Новая и новейшая история. – № 2. – 2000. – Режим доступу: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/HISTORY/FULTON.HTM#22>.
6. O’Hehir A. The human monster / A. O’Hehir // Salon. – Режим доступу: <http://www.salon.com/2005/05/05/stalin/>.
7. Cartoon by Paul Plaschke. – Режим доступу: http://www.johndclare.net/cold_war4.htm.
8. Ситникова Е. Л. Образ Советского Союза как фактор внешней политики США: 1945–1952 гг.: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук: спец. 07.00.03 “Всеобщая история” / Е. Л. Ситникова. – Курск, 2007. – 20 с.
9. Records of the United States Information Agency [USIA]. – Режим доступу: <http://www.archives.gov/research/guide-fed-records/groups/306.html>.
10. Постановление ЦК ВКП (б) “О постановке партийной пропаганды в связи с выпуском “Краткого курса истории ВКП (б)” // Советская Сибирь. – 11 ноября, 1938. – № 263. – С. 1–2.
11. Truman H. S. Inaugural Address, January 20, 1949 / S. T. Harry. – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=13282>.
12. Eisenhower D. D. Second Inaugural Address, January 21, 1957 / Dwight D. Eisenhower. – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=10856>.
13. Kennedy J. F. Inaugural Address, January 20, 1961 / J. F. Kennedy. – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=8032>.
14. Інавгураційні промови президентів США / [Пер. з англ. В. К. Горбатька; Худож.-оформлювач Б.П. Бублик]. – Харків: Фоліо, 2009. – 335 с.
15. XX съезд Коммунистической партии Советского Союза (14–25 февраля 1956 года): Стенографический отчет. Том 1. – М.: Политиздат, 1956. – 640 с.
16. XXIII съезд Коммунистической партии Советского Союза (29 марта – 8 апреля 1966 года): Стенографический отчет. Том 1. – М.: Политиздат, 1966. – 640 с.
17. XXIV съезд Коммунистической партии Советского Союза (30 марта – 9 апреля 1966 года): Стенографический отчет. Том 1. – М.: Политиздат, 1971. – 598 с.
18. XXV съезд Коммунистической партии Советского Союза (24 февраля – 5 марта 1976 года): Стенографический отчет. Том 1. – М.: Политиздат, 1976. – 472 с.
19. Новая история, ч. 2. Учебник для 9 кл. средней школы / [Под ред. Хвостова В. М.]. – М.: Просвещение, 1979. – 272 с.
20. Методическое пособие по новой истории (9 кл.): Пособие для учителей / Аверьянов А. П., Грибов В.С., Орлов В. А., Предтеченская Л. М. – М.: Просвещение, 1979. – 303 с.
21. Handbook of world history: Concepts and issues / Ed. by J. Dunner. – N.Y.: Philosophical library, 1967. – 1011 p.
22. Єфімов О. В. Нова історія, ч.1. Підручник для 8 кл. середньої школи / О. В. Єфімов. – К.: Радянська школа, 1977. – 295 с.
23. Федоров А. В. Трансформация образа России на западном экране: от эпохи идеологической конфронтации (1946–1991) до современного этапа (1992–2010) / А. В. Федоров – М.: Изд-во МОО “Информация для всех”, 2010. – Режим доступу: <http://www.eartist.narod.ru/text28/0018.htm>.

Валерия Покляцкая

**ПРОТИВОСТОЯНИЕ СССР И США В 1946–1979 ГГ.:
СПОСОБЫ ФОРМИРОВАНИЯ “ОБРАЗА ВРАГА”**

В статье охарактеризованы основные средства формирования “образа врага” в сверхдержавах в 1946–1979 гг., такие как: официальная позиция власти, пресса (тексты и карикатуры), кинематограф, учебники по истории. Отмечена трансформация “образа врага” в СССР и США в течение первых этапов конфронтации.

Ключевые слова: СССР, США, “образ врага”, “холодная война”, противостояние.

Valeriia Pokliatska

**THE CONFRONTATION OF THE USSR AND THE USA IN 1946–1979: MEANS OF THE
FORMING OF THE ‘ENEMY IMAGE’**

In the article the main means of the formation of the “enemy image” are characterized in the superpowers during the 1946–1979. Among them there was official position of the authorities, the press (text and cartoons), cinema, history textbooks. During the first phases of confrontation there were certain transformation of the “enemy image” both in the Soviet Union and the United States.

Key words: the Soviet Union, the United States, the “enemy image”, “cold war”, opposition.

УДК 94(73+477):342.5 “2005/2006”

Наталя Корнієнко

**ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИБОРІВ
У СЛУХАННЯХ КОНГРЕСУ США 109 СКЛИКАННЯ**

У статті висвітлено позицію Конгресу США 109-го скликання щодо виборчих процесів в Україні. Приділено увагу критеріям оцінки українських виборів сенаторами. Виділено основні риси політичного життя України, що, на думку американських конгресменів, відігравали вирішальну роль у проведенні українських виборчих кампаній.

Ключові слова: США, Конгрес, українські вибори, слухання, Україна.

США – світовий міжнародний лідер та країна із усталеними демократичними традиціями. Одним із вагомих чинників інтенсивності співробітництва США з посткомуністичними країнами є їх успіхи у процесах демократизації. Україна – відносно молода держава із задекларованим з 1991 р. курсом розбудови демократії та громадянського суспільства. У зв'язку з цим, вибори, як важлива складова процесів транзиту до демократії, стають своєрідним критерієм успішності означених процесів та предметом уваги не тільки безпосередньо у самій посткомуністичній країні, але і поза її межами.

Слід відзначити, що українські виборчі процеси часів незалежності неодноразово потрапляли до центру уваги як виконавчої, так і законодавчої влади США. При цьому, позиція американського президента набагато частіше тиражується у ЗМІ та обговорюється експертами, на відміну від Конгресу. Тим не менш, Конгрес США відіграє важливу роль в американській зовнішній політиці, його позиція обов'язково має враховуватися при аналізі взаємин США з іншими країнами у той чи інший період.

Питання щодо ролі Конгресу у зовнішній політиці США, її формуванні та реалізації досліджували такі вітчизняні учені як І. Дудко [1], Ю. Ломжець [2, с. 173–178], І. Процюк [3, с. 45–51]. Проблематика політики США щодо України та взаємини обох держав у часи незалежності висвітлено у публікаціях О. Сивака [4, с. 87–93], О. Моцика [5, с. 19–23], С. Віднянського і А. Мартинова [6, с. 76] тощо. Питання реакції США на українські вибори опосередковано проаналізовано у публікаціях С. Віднянського, Ю. Шведа [7, с. 128–132]. Утім, ґрунтовного аналізу специфіки ставлення Конгресу щодо України, її місця серед зовнішньополітичних інтересів США у цей історичний період бракує.

Метою публікації є спроба узагальнити основні виміри “українського питання”, яке обговорювалося на засіданнях Конгресу США 109-го скликання. Цей період вартий окремої уваги дослідників через те, що означений Конгрес діяв саме після так званої “помаранчевої революції” в Україні, через що українські виборчі процеси потрапили у центр уваги американського законодавчого органу влади.

Відзначимо, що Конгрес 109-го скликання працював упродовж 3 січня 2005 – 3 січня 2007 рр. У цей період в обох палатах більшість складали представники Республіканської партії [8], а